

KULLETEYN İLE İLGİLİ RİVÂYETİN İSNÂD VE METİN AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Recep ASLAN*

Özet

İslâmın temel kaynaklarında temizlik konusu hem ibadetlere hazırlık hem de bireysel ve toplumsal hayatın önemli gerekliliklerinden biri olarak ele alınır. Bu anlamda İslâmî literatürde konuyla ilgili olarak bazı temel ilkeler belirlenmiş ve bunlar uygulamaya geçirilmiştir.

Bu çalışmamızda temizlik konusunda 'Kulleteyn' olarak bilinen ve içerisine necaset bulaşmış suyun temizlenmesi konusunda ilkeler belirleyen bir rivayeti isnâd ve metin açısından inceleyeceğiz. Klasik hadis kaynaklarının olduğu ilk dört asırdaki eserlerin birçoğunda yer alan bu hadis on bir farklı metin öbeği halinde musanniflere ulaşmıştır. Söz konusu rivâyetin birçok tariki vardır. Çalışmada bu tarifler ayrı ayrı isnâd tenkidine tabi tutulmuş, ayrıca senedlerle metinler paralel bir şekilde incelenerek metin değişimlerinde çelişkiler olup olmadığı hususu tespit edilmeye çalışılmıştır. Âlimlerin kulleteyn rivâyeti konusundaki yaklaşımları genel hatlarıyla verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, isnad tenkidi, kulleteyn, temizlik

Examination Of The Rumour About Kulleteyn In Terms Of Isnad And Text

Abstract

Cleanness in the fundamental resources in Islam is regarded as the important necessities of both preparing for worships and of social life. In this sense some basic rules about this issue are determined in the Islamic literature and have been implemented.

In this study we will examine a rumour known as 'Kulleteyn' in cleanness and determining rules about cleaning dirty water in terms of isnad and text. This rumour, included in most of works in the first four centuries during which the classic hadith resources emerged, reached authors in the form of eleven different blocks of text. The rumour has different chains of transmitters (tariq). In the

* Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İDKAB Bölümü,
recep_aslan72@hotmail.com

study these chains of transmitters (tariq) has been examined according to isnad criticism, and it has been tried to determine whether there are any conflicts in text differences by examining the texts and isnads in a parallel way. The approaches of scholar to kulleteyn rumour have tried to be given.

Key Words: Hadith, isnad criticism, kulleteyn, cleanness

Giriş

İslâm dini, Kur'an-ı Kerîm'in birçok âyetinde ve Hz. Peygamber'in hadislerinde ve sünnetinde temizliğe büyük önem vermiştir. Genel anlamda temizlik ve ibadet amaçlı temizlikle ilgili birtakım prensipler getirilmiştir. İslâm kültüründe genel anlamdaki temizlik ile ibadet amaçlı temizlik birbirini tamamlar ve birlikte bir anlam ifade eder. Bu sebeple İslâm bilginleri temizliği maddî temizlik, hükmî temizlik ve çevre temizliği şeklinde üç safhalı bir faaliyet olarak görmüşlerdir.

Maddî temizlik İslâm dininin fevkalâde önem verdiği bir konudur. Kur'an-ı Kerîm'de çevrenin ve ibadet yerinin temizliğinden söz edilir, Allah'ın temizlik konusunda titizlik gösterenleri sevdiği bildirilir.¹ Hz. Peygamber de "Allah temizdir, temizliği sever."², "Temizlik imanın yarısıdır..."³ buyurarak temizliğin dinimizdeki önemine dikkati çekmiştir.

İslâm, maddî temizliğin yanında mânevî temizliğe de ehemmiyet vermiş ve işlenen günahlardan sonra hemen yapılan bir iyiliğin o günahı sileceğini ya da tevbe ve istiğfarın kişinin günahını mânen temizleyeceğini bildirerek hem maddî, hem de mânevî temizliğin yapılmasına "Şüphesiz ki, iyilikler, kötülükleri giderir."⁴, "Şüphesiz Allah tevbe edenleri sever, temizlenenleri sever."⁵ gibi âyetlerle işaret etmiştir.

İslâm'ın temizliğe bu denli önem verdiğinin bir diğer kanıtı da hadis ve fıkıh kaynaklarının ilk bölümlerini tahâret (temizlik) ko-

¹ Bkz. Bakara 2/125; Tevbe 9/108; Hac 22/26.

² Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, (Thk. Ahmed Muhammed Şakir), Dâru İhyâ'u't-turâsî'l-arabîyye, Beyrut, ts., Edeb, 41.

³ Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Beytu efkârü'd-devliyye, Riyâd, 1998, Tahâret, 1; Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *es-Sünen*, (Thk. Hüseyin Selîm Esed), Dâru'l-muğnî, Riyâd, 2000, Tahâret, 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (Thk. Şuayib Arnavut vd.), Müessesetü'r-risâle, 2001, XXXVII, 536.

⁴ Hûd, 11/114.

⁵ Bakara, 2/222.

nusu teşkil etmesidir. Bu şekilde temizliğe ehemmiyet veren bir din dönemin şartlarına ve imkânlarına göre bir takım temizlik ilkeleri va'z etmiştir. İslâm'ın temizlikle ilgili ortaya koyduğu bu ilkeleri açıklamak, çalışmamızın amacını ve kapsamını aştığı için, sadece Kulleteyn⁶ ile ilgili rivâyeti sened ve metin açısından değerlendirmeye çalışacağız. Bu çerçevede bu rivâyeti sened ve metin açısından değerlendirdikten sonra fikhî açıdan bu rivâyeti fikhî âlimlerinin nasıl değerlendirdiklerini açıklamaya çalışacağız.

Klasik hadis kaynaklarının oluştuğu ilk dört asırdaki eserlerin birçoğunda yer alan bu hadis on bir farklı metin öbeği halinde mu-sanniflere ulaşmıştır. Söz konusu on bir metin öbekleri şunlardır:

1. قال : سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمَاءِ وَمَا يُنْبِئُهُ مِنَ الدَّوَابِّ وَالسَّبَاعِ ، فَقَالَ : " إِذَا كَانَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ ، لَمْ يَحْمِلِ الْحَبَبَتَ "

Hz. Peygamber, kendisine, çölde/ıssız yerlerde bulunan su ile ona, hayvan ve yırtıcı canavar nevinden (şeylerin) zaman zaman gidip gelmesinin hükmü soruluyordu. Şöyle cevap verdi: "Su iki kulle miktarında olduğu zaman pislik taşımaz."⁷

db | 141

2. أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنِ الْمَاءِ وَمَا يُنْبِئُهُ مِنَ الدَّوَابِّ وَالسَّبَاعِ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِذَا كَانَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ لَمْ يَنْجِسْهُ شَيْءٌ "

Hz. Peygamber, kendisine, çölde/ıssız yerlerde bulunan su ile ona, hayvan ve yırtıcı canavar nevinden (şeylerin) zaman zaman

⁶ Kulleteyn, kulle'nin tesniyesidir. 2 kulle demektir. Kulle büyük küp ve testi demektir. Hattâbî (ö. 388/998), kulle'yi elle taşınan ve içme suyu için kullanılan testi anlamında kullandığı gibi, çok kuvvetli adamın kaldıracabildiği büyük küp manasınada kullanır. Aynı zamanda büyük su küplerine ve su içilen değişik kaplara da Kulle denir. Geniş bilgi için bkz. İbn Manzûr, Cemaluddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, ts., XI, 563-566; Kallek, Cengiz, "Kulle", DİA, İstanbul, 2002, XXVI, 357-358; Hatipoğlu, Haydar, *Sünen-i İbni Mâce ve Tercemesi ve Şerhi*, II., 158-159.

⁷ Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Beytu efkâru'd-devliyye, Riyâd, 1999, Tahâret, 33; Tirmizî, Ebvâbu't-tahâre, 50; Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, (Thk. Hasan Abdu'l-Menâim Şelbî), Müessesetü'r-risâle, 2001, Tahâret, 37; Dârimî, Tahâret, 55; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, IX., 23; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, *Musannef*, (Thk. Muhammed Avvâme), Dâru'l-kible, Cidde, 2006, II, 138-139; İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk es-Sülemî, *Sahîhu İbn Huzeyme*, (Thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî), el-Mektebu'l-islâmî, Beyrut, 1970, Vudu', 71, (c.1., s. 49).

gidip gelmesinin hükmü soruluyordu. Şöyle cevap verdi: "Su iki kulle miktarında olduğu zaman necis olmaz."⁸

قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " سُئِلَ عَنِ الْمَاءِ يَكُونُ بِالْفَلَاةِ مِنَ الْأَرْضِ ، وَمَا يَتَوْبُهُ مِنْ . 3. الدَّوَابِّ ، وَالسَّبَّاحِ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِذَا بَلَغَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ لَمْ يَنْجَسْهُ شَيْءٌ "

Hız. Peygamber, kendisine, çölde/ıssız yerlerde bulunan su ile ona, hayvan ve yırtıcı canavar nevinden (şeylerin) zaman zaman gidip gelmesinin hükmü soruluyordu. Şöyle cevap verdi: " Su iki kulleye ulaştığı zaman hiç bir şey onu necis etmez."⁹

... أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ : " إِذَا كَانَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ فَإِنَّهُ لَا يَنْجُسُ " . 4.

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Su iki kulle miktarında olduğu zaman o necis olmaz."¹⁰

سُئِلَ عَنِ الْمَاءِ يَكُونُ بِأَرْضِ الْفَلَاةِ وَمَا يَتَوْبُهُ مِنَ الدَّوَابِّ وَالسَّبَّاحِ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِذَا كَانَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ لَمْ يَنْجَسْهُ شَيْءٌ " . 5. وَسَلَّمَ : " إِذَا كَانَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ لَمْ يَنْجَسْهُ شَيْءٌ "

142 | db

Hız. Peygamber, kendisine, çölde/ıssız yerlerde bulunan su ile ona, hayvan ve yırtıcı canavar nevinden (şeylerin) zaman zaman gidip gelmesinin hükmü soruluyordu. Şöyle cevap verdi: "Su iki kulle miktarında olduğu zaman pislik taşımaz."¹¹

... قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِذَا كَانَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ لَمْ يَنْجَسْهُ شَيْءٌ " . 6.

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Su iki kulle miktarında olduğu zaman pislik taşımaz."¹²

... عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ : إِذَا كَانَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ ، لَمْ يَنْجَسْهُ شَيْءٌ " . 7.

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Su iki kulle miktarında olduğu zaman hiç bir şey onu necis etmez."¹³

⁸ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, VIII., 422; İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Bustî, *Sahîh-i İbn Hibbân*, (Thk. Şuayib Arnavut), Müessesü'r-risâle, Beyrut, 1993, IV., 57; Abdurrezzâk, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'anî, *el-Musannef*, (Thk. Habîburrahmân el-'Azamî), el-Mektebu'l-islâmî, Beyrut, 1983, I., 80.

⁹ İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, (Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Dâru'l-fikr, Beyrut, ts, Tahâret, 75; Dârimî, Tahâret, 55.

¹⁰ Ebû Dâvûd, Tahâret, 33.

¹¹ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, VIII., s. 211; Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*, (Thk. Hüseyin Selîm Esed), Dâru'l-me'mûn li't-turâs, Dımaşk, 1404/1984, c.IX., 438-439.

¹² İbn Ebî Şeybe, XX., 69.

8. ... قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا كَانَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ ، أَوْ ثَلَاثًا لَمْ يُنَجِّسْهُ شَيْءٌ " .

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Su iki veya üç kulle miktarında olduğu zaman hiç bir şey onu necis etmez."¹⁴

9. ... قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا كَانَ الْمَاءُ قَدْرَ قُلَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثٍ لَمْ يُنَجِّسْهُ شَيْءٌ " .

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Su iki veya üç kulle miktarında olduğu zaman hiç bir şey onu necis etmez."¹⁵

10. ... أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا كَانَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا ، فَإِنَّهُ لَا يَنْجُسُ " .

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Su iki veya üç kulle miktarında olduğu zaman o necis olmaz."¹⁶

11. ... أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ: " إِذَا كَانَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ لَمْ يَجْمَلْ نَجَسًا وَلَا بَأْسًا " .

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Su iki kulle miktarında olduğu zaman pislik taşımaz ve zararı da yoktur."¹⁷

I. Hadisin Sened Yönünden Tahlili

db | 143

Yukarıda söz konusu olan rivâyet Abdullah b. Ömer (ö.73/692) tarafından nakledilmiş, ayrıca mürsel olarak da hadis kaynaklarında geçmiştir. Bu hadis genellikle hadis eserlerinin "Temizlik" bölümünde yer almıştır. Bu rivâyet Nesâî'nin Sünen'i, Ebû Dâvûd'un Sünen'i, Tirmizî'nin Sünen'i, İbn Mâce'nin Sünen'i, İbn Huzeyme'nin Sahîh'i, İbn Hibbân'ın Sahîh'i, Dârimî'nin Sünen'i, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i, Ebû Ya'la el-Mevsilî'nin Müsned'i, İbn Ebî Şeybe'nin Musannafı, Abdurrazzâk b. Hemmâm'ın Musannafı, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin Müsned'inde yer almıştır. Mürsel olarak nakledilen rivâyette Abdurrazzâk b. Hemmâm'ın Musannafında yer almıştır. Ayrıca bu hadis Hâkim en-Neysâbûrî'nin el-Müstedrek adlı eserinde geçmektedir. Hâkim (ö. 405/1514), bu rivâyetin Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahih

¹³ Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd, *Müsned*, (Thk. Muhammed b. Abdu'l-Muhsin et-Türkî), Dâru hicr, 1999, III., 460.

¹⁴ İbn Mâce, Tahâret, 75.

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, VIII., 374.

¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, X., 100.

¹⁷ Abdurrezzâk b. Hemmâm, *a.g.e.*, I., 79.

bir rivâyet olduğu, fakat her ikisinin de eserinde yer almadığını ifade etmiştir.¹⁸

1.Hadis Metninin Senedleri

a) İbn Ebî Şeybe 1: Abdullah b. Ömer > Abdullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Muhammed b. İshâk > Abdurrahîm b. Süleyman > İbn Ebî Şeybe¹⁹

Senedin râvilerine gelince Abdullah b. Ömer'in oğlu olan Abdullah b. Abdullah b. Ömer (ö. 105/723) hadis tenkitçileri tarafından sikâ, âbid ve güvenilir bir kimse olarak tanınır.²⁰ Fakih ve kurrâ olan Muhammed b. Cafer b. Zübeyir (ö.113/731) Nesâî, İbn Hacer gibi münekkidler tarafından sikâ kabul edilmiştir. İbn Hıbbân da bu zatı "Kitâbu's- sikât" adlı eserinde ismini zikretmiştir.²¹ Hadis tenkitçileri meğâzî müellifi olan Muhammed b. İshâk'ın (ö. 150/767) hadis rivâyetine ehliyeti konusunda ihtilaf etmişlerdir. Sufyân es-Sevrî'ye (ö. 161/778) göre "hadiste emîrül-mü'minindir", Yahya b. Maîn (ö. 233/847) ise "Bu kişi kimi zaman sikâ, güvenilir; kimi zaman zayıf, rivâyeti kuvvetli değildir, hadisi delil değildir" şeklinde değerlendirmiştir. Ali b. el-Medîni (ö. 234/848) "hadisi delil olarak alınır" kanaatini ifade etmiştir. Ama bazı hadis tenkitçileri Muhammed b. İshâk'ı kaderîlik, Şîlîlikle ithâm etmişler, kendisi ile ilgili olarak "hadisi delil olmaz", "müdehlistir" gibi t'an ifadeleri onun hakkında kullanmışlardır.²² Abdurrahîm b. Süleyman (ö. 187/802) ise hadis tenkitçileri tarafından sikâ olarak tanınmaktadırlar.²³ Tüm bu değerlendirmeler

¹⁸ Hâkim en-Neysâbüri, *el-Müstedrek 'ala'sahihayn*, Mektebü'l-metbûâtî'l-islâmiyye, Beyrut, ts., I., 33.

¹⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., II., 138-139.

²⁰ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd el-Basrî, *Kitabu't-tabakâti'l-kebir*, (Thk. Alî Muhammed Ömer), Mektebetu hâncî, Kahire, 2001, VII., 200; İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed 'Abdurrahmân b. Ebî Hâtîm er-Râzî, *Kitabu'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1953, V., 90; İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân el-Bustî, *Kitabu's-Sikât*, Haydarâbâd, 1973, V., 6-7; Mizzî, Ebu'l-Haccac Yusuf b. Abdurrahmân, *Tehzibu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, (Thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf), Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1992, XV., 180-183; İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. 'Alî el-'Askalânî, *Tehzibu't-Tehzib*, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, ts., II., 369.

²¹ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, a.g.e., VII., 408; İbn Ebî Hâtîm, a.g.e., VII., 221; Mizzî, a.g.e., XXIV., 579-580; İbn Hacer, a.g.e., III., 530.

²² Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, a.g.e., VII., 552-553; İbn Ebî Hâtîm, a.g.e., VII.,191-194; İbn Hibbân, a.g.e., VII., 380-385; Mizzî, a.g.e., XXIV., 405-429; Zehebî, *Siyer*, VII., 33-55; *Mizân*, VI., 56-62; İbn Hacer, a.g.e., III., 504-507.

²³ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtîm, a.g.e., V.,339; İbn Hibbân, a.g.e., VIII., 412; Mizzî, a.g.e., XVIII., 36-39.

neticesinde, senedde bulunan Muhammed b. İshâk her ne kadar bazı münekkitler tarafından zayıf görülse de, diğer hadisçiler kendisini sikâ kabul etmişlerdir. Ayrıca bu rivâyet, aşağıda zikredilecek başka tarîklerle desteklendiği için hasen olduğunu söylemek daha isabetli görünmektedir.

b) İbn Ebî Şeybe 2: Abdullah b. Ömer > Abdullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Muhammed b. İshâk > Ebû Muaviye > İbn Ebî Şeybe²⁴

Bu senedde Ebû Muaviye dışında diğer râvîler hakkında yukarıdaki senedde değerlendirmeler yapılmıştır. Ebû Muaviye künyeyle tanınan Muhammed b. Hâzım et-Temimî (ö. 194/810) ise bazı hadisçiler onu sikâ kabul ederken, diğer bazı hadisçiler de bu râvînin mürcie olduğu, hadiste tedlîs yaptığını söylemişlerdir.²⁵ Ebû Muaviye'nin tedlîs yapan biri olduğundan dolayı bu rivâyet zayıf sayılır. Ancak başka tarîklerle desteklendiği için hasen olduğunu söylemekte mümkündür.

c) İbn Ebî Şeybe 3: Abdullah b. Ömer > Abdullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Velîd b. Kesîr > Ebû Usâme²⁶

Senedin Muhammed b. Cafer b. Zübeyir'e kadar olan kısmı Ahmed b. Hanbel'in senediyle aynı olduğu için ortak râvîler hakkında bilgi vermeye gerek görülmemektedir. Bu rivâyette senedin râvîleri tek tek incelediğinde hadis münekkidleri tarafından güvenilir kabul edilen kimselerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar Ebû Dâvûd (ö.275/888) gibi âlimler tarafından Velîd b. Kesîr (ö.151/768) Haricîlerin aşırı olmayan bir kolu olan İbâziyye olduğunu söylese de kendisi Sufyân b. Uyeyne (ö.198/813), Yahya b. M'ain gibi münekkidler tarafından sikâ kabul edilmiştir.²⁷ Ebû Usâme künyesi ile tanınan Hammâd b. Usâme (ö.201/816) diğer

²⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., II., 138-139.

²⁵ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, a.g.e., VIII., 515; İbn Ebî Hâtim, a.g.e., VII., 246; İbn hibbân, a.g.e., VII., 441-442; Mizzî, a.g.e., XXV., 123-133; İbn Hacer, a.g.e., III., 551.

²⁶ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., II., 139.

²⁷ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, a.g.e., VII., 551; Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr, *ed-Du'afau'l-Kebîr*, (Thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî), Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1984, IV., 320; İbn Ebî Hâtim, a.g.e., IX., 14; İbn hibbân, a.g.e., VII., 548-549; Mizzî, a.g.e., XXXI., 73-74; Zehebî, *Mizânul-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, (Thk. 'Ali Muhammed Mu'avvaz, 'Ad'il Ahmed Abdu'l-Mevcûd), Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1995, VII., 139; İbn Hacer, a.g.e., IV., 323.

râvîler gibi güvenilir olmakla birlikte zâhid ve âlim olarak tanınmaktadır.²⁸ Fakat bu râvî birçok rivâyette tedlîs yaptığını, daha sonra kendisi tedlîs yaptığı rivâyetleri açıklayıp bu durumdan vazgeçtiği kaynaklarda geçmektedir.²⁹

Senedin râvîleri incelediğinde, Velîd b. Kesîr ve Ebû Usâme'ye bazı tenkitler yöneltmekle birlikte, çoğunlukla hadis münekkithleri tarafından güvenilir kimseler kabul edildikleri görülmektedir. Ancak yine de söz konusu eleştirileri dikkatlerden uzak tutmayı senedin hasen mertebesinde olduğunu söylemek herhalde daha isabetli olacaktır.

d) Ahmed b. Hanbel 1: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Muhammed b. İshâk > Abdeh b. Süleyman > Ahmed b. Hanbel³⁰

Senedin râvîlerine gelince Abdullah b. Ömer (ö.73/692)'in oğlu olan Ubeydullah b. Abdullah (ö.106/734), Medineli bir tabîî olup ikinci tabakadandır. Hadis münekkithleri bu zatı ittifakla sikâ olarak kabul etmişlerdir.³¹ Muhammed b. Cafer b. Zübeyir ile Muhammed b. İshâk hakkında yukarıdaki senede değerlendirilmiştir. Abdeh b. Süleyman (ö. 187/803) ise hadis tenkitçilerinin ittifakı ile sikâ olarak tanınmaktadır.³² Bu rivâyet, başka tarîklerle desteklediği için hasen olduğunu söylemek mümkündür.

e) Dârimî 1: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Velîd b. Kesîr > Ebû Usâme > Yahya b. Hessân > Dârimî³³

Senedin Yahya b. Hessân'a kadar olan kısmı İbn Ebî Şeybe (3) ile Ahmed b. Hanbel'in (1) senediyle ortak râvîler olduğu için hakkında bilgi vermeye gerek görülmemektedir. Yahya b. Hessân (ö.208/823) ise cerh ve ta'dîl imâmları tarafından sikâ, sâlihu'l-

²⁸ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII., 517; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III., 132-133; İbn hibbân, *a.g.e.*, VI., 222; Mizzî, *a.g.e.*, VII., 217-224; Zehebî, *Siyeru A'lâmî'n-Nubela*, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1988, IX., 277-279; *Mizân*, II., 357; İbn Hacer, *a.g.e.*, I., 477.

²⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII., 517; Zehebî, *Mizân*, II., 357; İbn Hacer, *a.g.e.*, I., 477.

³⁰ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, IX., 22-23.

³¹ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII., 200-201; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V., 320; İbn hibbân, *a.g.e.*, V., 64; Mizzî, *a.g.e.*, XIX, 77-79; İbn Hacer, *a.g.e.*, III., 16.

³² Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII., 513; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI., 89; İbn hibbân, *a.g.e.*, VII., 164; Mizzî, *a.g.e.*, XVIII., 530-534; Zehebî, *Siyer*, VIII., 511; *Tezkire*, I., 312; İbn Hacer, *a.g.e.*, II., 642-643.

³³ Dârimî, *Tahâret*, 55.

hadîs, imâmu'l-hadîs gibi lafızlarla güvenilir bir râvî olarak tanınmaktadır.³⁴ Bu rivâyette yukarıdaki İbn Ebî Şeybe'nin naklettiği rivâyette olduğu gibi hasen sayılır.

f) Ebû Dâvûd 1: Abdullah b. Ömer > Abdullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Velîd b. Kesîr > Ebû Usâme > Muhammed b. 'Alâ > Ebû Dâvûd³⁵

Abdullah b. Ömer'in oğlu olan Abdullah b. Abdullah b. Ömer (ö. 105/723) hadis tenkitçileri tarafından sikâ, âbid ve güvenilir bir kimse olarak tanınır.³⁶ Senedin Muhammed b. 'Alâ'ya kadar olan kısmı Dârimî'nin senediyle aynı olduğu için ortak râvîler hakkında bilgi vermeye gerek görülmemektedir. Ebû Dâvûd'un hocası olan Muhammed b. 'Alâ (ö. 248/862) hadis âlimleri tarafından sikâ bir kimse olarak tanınmaktadır.³⁷

Senedin güvenilir râvîlerden oluştuğu görülmektedir. Buna bağlı olarak sened hakkında hasen hükmünü vermek mümkündür.

g) Ebû Dâvûd 2: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Muhammed b. İshâk > Hammâd > Mûsâ b. İsmâil > Ebû Dâvûd³⁸

Senedin Muhammed b. İshâk'a kadar olan kısmı yukarıdaki senedlerle aynı olduğu için ortak râvîler hakkında bilgi vermeye gerek görülmemektedir. Hammad b. Seleme (ö. 179/795) ise hadis bilginleri tarafından ittifakla sikâ bir kimse olarak tanınmaktadır.³⁹ Mûsâ b. İsmâil'in de (ö. 223/838) güvenilir kabul edilen bir kimse olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.⁴⁰

³⁴ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX., 135; ; İbn hibbân, *a.g.e.*, IX., 252; Mizzî, *a.g.e.*, XXXI., 266-269; Zehebî, *Siyer*, X., 127-130; ; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV., 348.

³⁵ Ebû Dâvûd, Tahâret, 33.

³⁶ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, c.VII., 200; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V., 90; İbn hibbân, *a.g.e.*, V., 6-7; Mizzî, *a.g.e.*, XV., 180-183; İbn Hacer, *a.g.e.*, II., 369.

³⁷ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII., 539; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV., 52; Mizzî, *a.g.e.*, XXVI., 243-248; Zehebî, *Siyer*, XI., 394-398; İbn Hacer, *a.g.e.*, III., 667-668.

³⁸ Ebû Dâvûd, Tahâret, 33.

³⁹ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, IX., 282; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III., 140-142; Zehebî, *Siyer*, VII., 444-456; *Tezkiretü'l-Huffâz*, Dâru'l-kutubî'l-ilmîyye, Beyrut, 1954, I., 202-203; İbn Hacer, *a.g.e.*, I., 481-483.

⁴⁰ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, IX., 307; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV., 36; Zehebî, *Siyer*, X., 360-365; *Tezkire*, I., 394-395.

Bu rivâyetin sıhhatinin de yukarıdaki senedler gibi hasen olduğunu söylemek mümkündür.

h) Ebû Dâvûd 3: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Muhammed b. İshâk > Yezîd b. Züreyî' > Ebû Kâmil > Ebû Dâvûd⁴¹

Yezîd b. Züreyî' (ö. 182/798)'e kadar olan sened, yukarıdakiyle tamamen aynıdır. Hadis bilginleri tarafından sikâ, imâm, hâfız gibi tabirler kullanılmak suretiyle güvenilir olduğu söylenen Yezîd b. Züreyî' hakkında tenkit ifade eden herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.⁴² Ebû Kâmil künyesiyle tanınan Fudeyil b. Huseyin (ö. 237/851) hadis tenkitçileri tarafından sikâ ve hâfız olarak tanınmaktadır.⁴³

Bu rivâyetin sıhhatinin de yukarıdaki senedler gibi başka senedlerle de desteklendiği için hasen mertebesinde olduğunu söylemek mümkündür.

1) Tirmizî: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Muhammed b. İshâk > Abdeh b. Süleyman > Hennâd b. Serî > Tirmizî⁴⁴

Tirmizî'nin (ö. 279/892) senedi Abdeh b. Süleyman'a kadar Ahmed b. Hanbel'in senediyle aynıdır. Hadis bilginleri tarafından sikâ, hâfız ve zâhid gibi tabirlerle güvenilir bir râvî olarak tanınan Tirmizî'nin hocası olan Hennâd b. Serî (ö. 243/857) hakkında herhangi bir tenkit dile getirilmemiştir.⁴⁵

Bu rivâyette yukarıdaki rivâyette olduğu gibi hasen sayılır.

i) Nesâî 1: Abdullah b. Ömer > Abdullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Velîd b. Kesîr > Ebû Usâme > Huseyin b. Hureys > Nesâî⁴⁶

⁴¹ Ebû Dâvûd, Tahâret, 33.

⁴² Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, IX., 290; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX., 263-265; Mizzî, *a.g.e.*, XXXII., 124-130; Zehebî, *Siyer*, VIII., 296-299; *Tezkire*, I., 256-257; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV., 411-412.

⁴³ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII., 71-72; Mizzî, *a.g.e.*, XXIII., 269-271; Zehebî, *Siyer*, XI., 111-112; İbn Hacer, *a.g.e.*, III., 397-398.

⁴⁴ Tirmizî, *Ebvâbu't-tahâre*, 50.

⁴⁵ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX., 119-120; İbn Hibbân, *a.g.e.*, IX., 246-247; Mizzî, *a.g.e.*, XXX., 311-313; Zehebî, *Siyer*, XI., 466-468; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV., 285-286.

⁴⁶ Nesâî, Tahâret, 37.

Bu senedde Huseyin b. Hureys dışında diğer râvîler hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Huseyin b. Hureys (ö. 244/858) ise Nesâî, Zehebî, İbn Hacer gibi hadis bilginleri tarafından güvenilir olarak tanınmıştır⁴⁷. Dolayısıyla bu rivâyet hakkında hasen hükmünü vermek mümkündür.

j) Nesâî 2: Abdullah b. Ömer > Abdullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Velîd b. Kesîr > Ebû Usâme > Hennâd b. Serî > Nesâî⁴⁸

Bu seneddeki bütün râvîler yukarıda değerlendirmiştir. Dolayısıyla bu rivâyet hakkında hasen hükmünü vermek mümkündür.

k) İbn Huzeyme 1: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Velîd b. Kesîr > Ebû Usâme > Muhammed b. Abdullah b. Mubârek Muherrimî > İbn Huzeyme⁴⁹

Görüldüğü gibi İbn Huzeyme'nin (ö. 311/923) senedi de Ebû Usâme'ye kadar Dârimî'nin rivâyetiyle aynıdır. İbn Huzeyme'nin senedinde Ebû Usâme ile arasında hocası Muhammed b. Abdullah b. Mubârek Muherrimî (ö. 254/868) bulunmaktadır.

Senedin tek farklı râvîsi durumunda olan Muhammed b. Abdullah b. Mubârek ise hadis bilginleri tarafından sikâ, hâfız, mutkîn gibi ifadelerle güvenilir bir râvî olarak tanınmıştır.⁵⁰ Dolayısıyla bu senedin de hasen olduğu söylenebilir.

l) İbn Huzeyme 2: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Velîd b. Kesîr > Ebû Usâme > Mûsâ b. Abdurrahmân Mesrûkî > İbn Huzeyme⁵¹

Bu senedde de yukarıdaki rivâyetten tek farklı olan râvî Mûsâ b. Abdurrahmân Mesrûkî'dir. İbn Huzeyme'nin hocası olan Mûsâ b.

⁴⁷ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III., 50-51; İbn Hibbân, *a.g.e.*, VIII., 187; Mizzî, *a.g.e.*, VI., 358-361; Zehebî, *Siyer*, XI., 400; İbn Hacer, *a.g.e.*, I., 420-421.

⁴⁸ Nesâî, *Tahâret*, 37.

⁴⁹ İbn Huzeyme, *a.g.e.*, *Vudu'*, 71, (c.1., s. 49).

⁵⁰ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII., 305; İbn Hibbân, *a.g.e.*, IX., 121-122; Mizzî, *a.g.e.*, XXV., 534-538; Zehebî, *Siyer*, XII., 265-268; İbn Hacer, *a.g.e.*, III., 613-614.

⁵¹ İbn Huzeyme, *a.g.e.*, *Vudu'*, 71, (c.1., s. 49).

Abdurrahmân Mesrûkî (ö. 258/872) de hadis tenkitçileri tarafından sikâ kabul edilmiştir.⁵² Bu senedinde hasen olduğu söylenebilir.

m) İbn Huzeyme 3: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Velîd b. Kesîr > Ebû Usâme > Ebû'l-Ezher Havsera b. Muhammed el-Basrî > İbn Huzeyme⁵³

Bu senedinde yukarıdaki rivâyetten tek farklı olan râvîsi Ebû'l-Ezher Havsera b. Muhammed el-Basrî'dir. İbn Huzeyme'nin hocası olan Havsera b. Muhammed el-Basrî (ö. 256/870) hakkında hadis bilginleri tarafından olumsuz bir değerlendirme yapılmamıştır.⁵⁴ İbn Hibbân "Kitâbu's- sikât" adlı eserinde ismini zikretmiştir.⁵⁵ Bu seneddeki değerlendirme yukarıdaki rivâyetle aynıdır.

2. Hadis Metninin Senedleri

Rivâyetin Merfû Tarîki

a) Ahmed b. Hanbel 2: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Muhammed b. İshâk > Yezîd b. Hârûn > Ahmed b. Hanbel⁵⁶

Muhammed b. İshâk'a kadar olan kısmı Ahmed b. Hanbel'in (1) senediyle aynı olduğu için ortak râvîler hakkında bilgi vermeye gerek görülmemektedir. Yezîd b. Hârûn (ö. 206/821) ise hadis bilginleri tarafından ittifakla sikâ bir kimse olarak tanınmaktadır.⁵⁷ Bu sened, yukarıdaki rivâyette olduğu gibi hasen sayılır.

b) İbn Hibbân: Abdullah b. Ömer > Abdullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Velîd b. Kesîr > Ebû Usâme > Ebû Bekîr b. Ebî Şeybe > Hasan b. Sufyân > İbn Hibbân⁵⁸

⁵² Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, VIII., 150; İbn Hibbân, *a.g.e.*, IX., 164; Mizzî, *a.g.e.*, XXIX., 98-100.

⁵³ İbn Huzeyme, *a.g.e.*, Vudu', 71, (c.1., s. 49).

⁵⁴ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, III., 283; İbn Hibbân, *a.g.e.*, VIII., 215; Mizzî, *a.g.e.*, VII., 460-461; İbn Hacer, *a.g.e.*, I., 506.

⁵⁵ İbn Hibbân, *a.g.e.*, VIII., 215.

⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, VIII., 422.

⁵⁷ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, IX., 316; İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, IX., 295; Mizzî, *a.g.e.*, XXXII., 261-270; Zehebî, *Siyer*, IX., 358-371; *Tezkire*, I., 317-320; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV., 431-433.

⁵⁸ İbn Hibbân, *a.g.e.*, IV., 57.

Bu rivâyette değerlendirilmesi yapılmayan râvî Ebû Bekîr b. Ebî Şeybe (ö. 235/849) ile Hasan b. Sufyân (ö. 303/915)'dir. Ebû Bekîr b. Ebî Şeybe hadis tenkitçileri tarafından hâfîzu'l-hadîs, sikâ olarak tanınmaktadır.⁵⁹ Müsned sahibi olan Hasan b. Sufyân ise sikâ, imâm, hâfîz, fakîh gibi tabirlerle güvenilir bir râvî olarak kaynaklarda geçmektedir.⁶⁰ Görüldüğü gibi senedin râvileri tek tek incelediğinde râvilerin hadis bilginleri tarafından güvenilir kabul edilen kimselerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Mürsel Tarîki

Abdurrezzâk b. Hemmâm 1: Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > Ebû Bekîr b. Ubeydullah b. Abdullah > Ebû Bekîr b. Ömer b. Abdurrahmân > İbrâhîm b. Muhammed > Abdurrezzâk b. Hemmâm⁶¹

Ubeydullah b. Abdullah'ın oğlu olan Ebû Bekîr b. Ubeydullah b. Abdullah (ö. ?), sikâ bir râvî olup dedesi İbn Ömer'den rivâyetleri vardır.⁶² Zaten bu rivâyeti de mürseldir. Ebû Bekîr b. Ömer b. Abdurrahmân (ö. ?) ise hadis âlimleri tarafından güvenilir kabul edilen bir râvî'dir.⁶³ Râfîzî, mutezîlî gibi suçlamalarla itham edilen İbrâhîm b. Muhammed'e (ö. 184/800) gelince hadis tenkitçileri tarafından "yalancının biridir, hadîs uydurur, hadisi hiçbir şekilde yazılmaz" gibi cerh lâfızlarıyla cerh edilmiştir. Dolayısıyla bu rivâyet sened açısında hem mürsel; hem de İbrâhîm b. Muhammed'den dolayı zayıf sayılır.

3. Hadis Metninin Senedleri

a) Dârimî 2: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Muhammed b. İshâk > Yezîd b. Hârûn > Dârimî⁶⁴

Bu sened, Ahmed b. Hanbel'in (2) senediyle aynıdır. Bu sened, yukarıdaki rivâyette olduğu gibi hasen sayılır.

⁵⁹ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII., 538; İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, V., 160; Mizzî, *a.g.e.*, XVI., 34-42; Zehebî, *Siyer*, XI., 122-127.

⁶⁰ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, III., 33; Zehebî, *Siyer*, XIV., 157-162; *Mîzân*, II., 240.

⁶¹ Abdurrezzâk b. Hemmâm, *a.g.e.*, I., 80.

⁶² Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, IX., 340-341; İbn Hibbân, *a.g.e.*, V., 567; Mizzî, *a.g.e.*, XXXIII., 119-121.

⁶³ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, IX., 337; İbn Hibbân, *a.g.e.*, VII., 655; Mizzî, *a.g.e.*, XXXIII., 126-129.

⁶⁴ Dârimî, *Tahâret*, 55.

b) İbn Mâce 1: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Muhammed b. İshâk > Yezîd b. Hârûn > Ebû Bekîr b. Hallâd el-Bâhilî > İbn Mâce⁶⁵

Yezîd b. Hârûn'a kadar olan kısmı yukarıdaki senedle aynı olduğu için ortak râvîler hakkında bilgi vermeye gerek görülmemektedir. Ebû Bekîr Muhammed b. Hallâd el-Bâhilî (ö. 239/853) ise hadis tenkitçileri tarafından sikâ olarak tanınmıştır.⁶⁶ İbn Hâcer bu kişinin sikâ olarak kabul edildiğini söylemiştir.⁶⁷ Değerlendirilmesi yukarıdaki senedle aynıdır.

c) İbn Mâce 2: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Muhammed b. İshâk > Abdullah b. Mubârek > Amr b. Râfi > İbn Mâce⁶⁸

Muhammed b. İshâk'a kadar olan kısmı yukarıdaki senedle aynıdır. Abdullah b. Mubârek ise âlim, sikâ, hâfız, asrın imâmı gibi ifadelerle hadis bilginleri tarafından tanınmaktadır.⁶⁹ Amr b. Râfi'e gelince hadis bilginleri tarafından sikâ, hâfız, güvenilir bir râvî olarak tanınmıştır.⁷⁰ Muhammed b. İshâk gibi bir râvîden dolayı hasen sayılır.

4. Hadis Metninin Senedleri

Ebû Dâvûd 4: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > 'Asım b. Munzîr > Hammâd > Mûsâ b. İsmâil > Ebû Dâvûd⁷¹

'Asım b. Munzîr (ö. ?) hariç diğer râvîler yukarıda değerlendirilmiştir. Bu râvî ise sikâ, sadûk (doğru sözlü), sâlihu'l-hadîs (hadisi delil olarak kullanılabilir) gibi ta'dil lafızlarıyla güvenilir olarak tanınmıştır.⁷² Bezzâr (ö. 292/905) bu şahıs hakkında: "Bu râvî sadece kulleteyn hadisi nakletmiştir. Başka rivâyetlerini bilmiyorum"

⁶⁵ İbn Mâce, Tahâret, 75.

⁶⁶ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII., 246; İbn Hibbân, *a.g.e.*, IX., 86-87; Mizzî, *a.g.e.*, XXV., 169-171; İbn Hacer, *a.g.e.*, III., 556.

⁶⁷ İbn Hacer, *a.g.e.*, III., 556.

⁶⁸ İbn Mâce, Tahâret, 75.

⁶⁹ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, IX., 376; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V., 179-181; Mizzî, *a.g.e.*, XVI., 5-25; Zehebî, *Siyer*, V., 378-421; İbn Hacer, *a.g.e.*, II., 415-417.

⁷⁰ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI., 232-233; İbn Hibbân, *a.g.e.*, VIII., 487; Mizzî, *a.g.e.*, XXII., 19-22; Zehebî, *Siyer*, XI., 385-386.

⁷¹ Ebû Dâvûd, Tahâret, 33.

⁷² Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI., 350; İbn Hibbân, *a.g.e.*, VII., 256; Mizzî, *a.g.e.*, XIII., 544-545; İbn Hacer, *a.g.e.*, II., 260.

demıştır. Ebû Dâvûd ve İbn Mâce kulleteyn hadisini bu râvîden nakletmiştir.⁷³ ‘Asım b. Munzîr; çok hadis nakleden bir râvî olmadığından dolayı bu rivâyeti hasen sayılabileceğini söylemek daha isabetli görünmektedir.

5. Hadis Metninin Senedleri

Abdullah b. Ömer Tarîki

a) Ahmed b. Hanbel 3: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Muhammed b. İshâk > Abdeh b. Süleyman > Ahmed b. Hanbel⁷⁴ Bu rivâyet zinciri yukarıda Tirmizî'nin senediyle aynı olduğu için ayrıca sened değerlendirmesine gerek görülmemiştir. Rivâyet Muhammed b. İshâk gibi bir râvîden dolayı hasen sayılır.

b) Ebû Ya'lâ: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Muhammed b. İshâk > Zuheyir b. Harb (Ebû Hayseme)⁷⁵

Muhammed b. İshâk'a kadar olan kısmı önceki senedle aynı olduğu için ortak râvîler hakkında bilgi vermeye gerek görülmemektedir. Zuheyir b. Harb (ö. 234/848) ise hadis bilginleri tarafından güvenilir bir râvî olarak tanınmıştır. Sikâ, sadûk, hâfız vb. ta'dil ifadeleri onun için kullanılmıştır.⁷⁶ Bu rivâyette Muhammed b. İshâk gibi bir râvîden dolayı hasen sayılır.

db | 153

6. Hadis Metninin Senedleri

İbn Ebî Şeybe (4): Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > Muhammed b. Cafer b. Zübeyir > Velîd b. Kesîr > Ebû Usâme > İbn Ebî Şeybe⁷⁷

Bu rivâyet yukarıda İbn Hibbân'ın senediyle aynıdır. İbn Hibbân bu rivâyeti İbn Ebî Şeybe'den almıştır. Dolayısıyla bu sened de sıhhat açısından diğeriyle aynı hükmü taşımaktadır. Ayrıca bu sened İbn Hibbân'ın senedine göre âlî isnâd durumundadır.

7. Hadis Metninin Senedleri

⁷³ İbn Hacer, *a.g.e.*, II., 260.

⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, VIII., 211.

⁷⁵ Ebû Ya'lâ, *a.g.e.*, IX., 438-439.

⁷⁶ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, IX., 357-358; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III., 591; Mizzî, *a.g.e.*, IX., 402-406; İbn Hacer, *a.g.e.*, I., 637.

⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, XX., 69.

Ebû Dâvûd Et-Tayâlisî: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > 'Asım b. Munzîr > Hammâd b. Seleme > Ebû Dâvûd Et-Tayâlisî⁷⁸

Yukarıda Ebû Dâvûd'un senediyle aynı olan bu rivâyetin râvîleri hakkında ciddi bir tenkit olmadığı için rivâyet hasen sayılır. Ayrıca bu sened Ebû Dâvûd'un senedine göre âlî durumdadır.

8. Hadis Metninin Senedleri

İbn Mâce 3: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > 'Asım b. Munzîr > Hammâd b. Seleme > Vekî' b. Cerrâh > Alî b. Muhammed > İbn Mâce⁷⁹

Hammâd b. Seleme'ye kadar olan kısmı önceki senedle aynı olduğu için ortak râvîler hakkında bilgi vermeye gerek görülmemektedir. Irak'ın muhaddisi olarak tanınan Vekî' b. Cerrâh (ö. 197/812) ise hadis bilginlerine göre sikâ bir râvîdir.⁸⁰ Her ne kadar Ahmed b. Hanbel: "Vekî' beş bin hadiste hata yapmıştır", 'Alî b. Medinî: "Vekî' lahn (hata) yapmıştır" deselerde Ahmed b. Hanbel: "Vekî' kendi dönemindeki Müslümanların imâmıdır", İbn Hıbbân: "O hâfız ve mutkîndir", Ebû Hâtim er-Râzî: "Sikâdır" gibi ifadelerle hadis bilginleri tarafından güvenilir kabul edilmiştir.⁸¹ Alî b. Muhammed'e (ö. 233/847) gelince hadis tenkitçileri tarafından sikâ olarak tanınmıştır.⁸² Bu senedin râvîleri hakkında ciddi bir tenkit olmadığı için rivâyet sahîh sayılır. Ancak 'Asım b. Munzîr; çok hadis nakleden bir râvî olmadığından dolayı bu rivâyeti hasen saymak da mümkündür.

9. Hadis Metninin Senedleri

Ahmed b. Hanbel 4: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > 'Asım b. Munzîr > Hammâd b. Seleme > Vekî' b. Cerrâh > Ahmed b. Hanbel⁸³

⁷⁸ Tayâlisî, *a.g.e.*, III., 460.

⁷⁹ İbn Mâce, *Tahâret*, 75.

⁸⁰ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII., 517; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX., 37-39; Mizzî, *a.g.e.*, XXX., 462-484; Zehebî, *Siyer*, IX., 140-168; *Tezkire*, I., 306-309; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV., 311-314.

⁸¹ Zehebî, *Siyer*, IX., 154-158.

⁸² Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI., 202; Mizzî, *a.g.e.*, XXI., 120-124; Zehebî, *Siyer*, XI., 459-461; İbn Hacer, *a.g.e.*, III., 190-191.

⁸³ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, VIII., 374.

Bu sened, yukarıdaki senedle aynıdır. Sened zincirindeki tüm râvîler sikâ olduğu için bu sened de yukarıdaki gibi hasendir. Ancak bu tarîk İbn Mâce'nin senedine göre alî isnâd durumundadır.

10. Hadis Metninin Senedleri

Ahmed b. Hanbel 5: Abdullah b. Ömer > Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer > 'Asım b. Munzîr > Hammâd b. Seleme > Affân b. Müslim > Ahmed b. Hanbel⁸⁴

Bu senedin râvîleri de yukarıdaki gibi Hammâd b. Seleme'ye kadar aynıdır. Ahmed b. Hanbel'in hocası ve Bağdat muhaddisi olan Affân b. Müslim (ö. 220/835) sikâ, güvenilir kabul edilen bir kim-sedir.⁸⁵ Buna göre bir önceki sened gibi aynı hükmü taşır.

11. Hadis Metninin Senedleri

İbn Cüreyc'in Mürseli

Abdurrezzâk b. Hemmâm 2: İbn Cüreyc > Abdurrezzâk b. Hemmâm⁸⁶

Abdurrezzâk b. Hemmâm'ın hocası olan İbn Cüreyc (ö. 150/767) sikâ olmakla birlikte, senedde tedlîs ve irsâl yapan bir râvî olarak tanınmıştır.⁸⁷ İbn Hıbbân, râvînin Hicâz'ın kurrâ ve fakîhlerinden olduğunu, ama rivâyetlerinde tedlîs yaptığını; Yahya b. Ma'în ise onun bütün rivâyetlerinin zayıf olduğunu söylemiştir.⁸⁸ Bundan dolayı bu rivâyet zayıf sayılır.

II- Hadisin Metin Yönünden Tahlili

Hadisin çeşitli varyantlarını mukayese ettiğimiz zaman temelde manayı değiştirecek lafız farklılıkları bulunmamaktadır. Mesela كان (Olmak) fiili yerine bir rivâyette بلغ (Ulaştırmak) fiili kullanılmıştır. Ayrıca النجس (pislik) kelimesinin karşılığı olarak rivâyetlerde النجس (pis), نجس (Pislenmek), نجسه (Pisliğini giderdi) gibi lafızlarla da kay-

⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, X., 100.

⁸⁵ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, IX., 300; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII., 30; Mizzi, *a.g.e.*, XX., 160-176; Zehebî, *Siyer*, X., 242-255; *Tezkire*, I., 379-380; *Mizân*, V., 102-104; İbn Hacer, *a.g.e.*, III., 117-119.

⁸⁶ Abdurrezzâk b. Hemmâm, *a.g.e.*, I., 79.

⁸⁷ Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII., 53-54; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V., 356-358; Mizzi, *a.g.e.*, XVIII., 338-354; Zehebî, *Siyer*, VI., 325-336; *Tezkire*, I., 169-171; İbn Hacer, *a.g.e.*, II., 616-618.

⁸⁸ İbn Hacer, *a.g.e.*, II., 617-618.

dedilir. الماء قدر فلتين (İki kulle su) terkîbi yerine الماء الفلتين (İki kulle su) terkîbini kullanılan rivâyetler de vardır.

Hadis rivâyetleri arasında dikkat çeken en önemli lâfız farkı الماء الفلتين (İki kulle su) ifadesi yerine الماء فلتين او ثلاثا (İki veya üç kulle su) ifadesinin kullanılmasıdır. Bazı hadis bilginleri bu rivâyetler arasında te'aruz bulunduğu için metin cihetiyle muztarib⁸⁹ saymış ve tenkite tabi tutmuşlardır. Nitekim İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448), Buhârî (ö. 256/870)'nin "Kulleteyn hadisi"nin senedindeki ihtilâftan dolayı, bu rivâyeti eserine almadığını söylemiş; aynı zamanda İbn Hacer, rivâyet zincirindeki râvîlerin sikâ olduğunu, "kulle"nin miktarı konusunda ihtilâf olduğunu belirtmiştir.⁹⁰

Hadis metinleri incelediğinde ufak tefek kelime farklarını dikkate almazsak ortak hadis metinleri şunlardır: Hz. Peygamber, kendisine, çölde/ıssız yerlerde bulunan su ile ona, hayvan ve yırtıcı canavar nevinden (şeylerin) zaman zaman gidip gelmesinin hükmü soruluyordu. Şöyle cevap verdi: "Su iki kulle miktarında olduğu zaman pislik taşımaz."

156 | db

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Su iki kulle miktarında olduğu zaman pislik taşımaz."

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Su iki kulle miktarında olduğu zaman pislik taşımaz ve zararı da yoktur."

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Su iki veya üç kulle miktarında olduğu zaman o necis olmaz."

Hadis metinleri çeşitli tarîkleri dikkate alınarak kendi bütünlüğü açısından incelediğinde, metinlerin eş anlamlı kelimelerden oluştuğunu, bunun da metinlerin anlamında herhangi bir değişiklik meydana getirmedeği söylenebilir. Hadiste sadece "İki kulle su" ifadesi yerine "İki veya üç kulle su" ifadesi yer alması bazı âlimler tarafından eleştiri konusu olmuştur.

Metinler senedlerle birlikte değerlendirildiğinde rivâyetlerin çoğunun hasen olduğu, bazılarının ise zayıf olduğu sonucuna varılabilir. Ravîler incelendiğinde İbn Ebî Şeybe (1,2,3), Ahmed b.

⁸⁹ Metni birbirine muhâlif şekillerde rivâyet edilen ve bunlardan birini tercih imkanı bulunmayan hadise Muztarib fi'l-metin denir. Geniş bilgi için bkz.: Aydın, Abdullah, Hadis İstılahları Sözlüğü, Timaş Yayınları, İstanbul, 1987, s.123; Koçyiğit, Talat, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Rehber Yayıncılık, Ankara, 1992, s. 384-385.

⁹⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-marîfe, Beyrut, 1959, I., 342.

Hanbel (1,2,3,4,5), Dârimî (1, 2), Ebû Dâvûd (1,2,3 4), Tirmizî, Nesâî (1, 2), İbn Huzeyme (1, 2, 3), İbn Hibbân, Ebû Dâvûd Et-Tayâlisî, İbn Mâce (1,2,3), Ebû Ya'lâ rivâyetlerinin hasen olduğu sonucuna ulaşılır.

Yukarıdaki senedlerde ismi geçen Muhammed b. İshâk ve Velîd b. Kesîr gibi râvîlerden hadis nakletme konusunda olumsuz kanaat belirten hadis tenkitçileri olduğu gibi, olumlu kanaat belirtenler de olmuştur. Nitekim Şuayb el-Arnâvut, Muhammed b. İshâk'ın bulunduğu rivâyet zincirinde hadisin senedini hasen kabul etmiş; Velîd b. Kesîr'in bulunduğu rivâyeti de sahîh kabul etmiştir.⁹¹

Abdurrezzâk b. Hemmâm (1) rivâyeti, hem mürsel bir sened hem de sened zincirinde ismi geçen İbrâhîm b. Muhammed'in cerh edilmiş bir râvî olmasından dolayı zayıf olduğu neticesine varılır. Abdurrezzâk b. Hemmâm (2) rivâyeti ise İbn Cüreyc'in sikâ olmakla birlikte, senedde tedlîs ve irsâl yaptığından dolayı zayıf hükmünü vermek mümkündür.

III- Âlimlerin Hadisten Çıkardıkları Fikhî Hükümler

db | 157

İslâm bilginleri bütün suların (mutlak su/asli hali üzere kalmış doğal suların) tâhir (temiz) ve mutahhir (başka şeyleri de temizleyici) olduğunda müttefiktirler. Yine âlimler necîs olan herhangi bir şeyin karışması ile renk, tad ve kokusundan biri değişen su ile abdest almanın veya o suyu kullanmanın caiz olmadığı konusunda da hemfikirdirler. Necâset miktarı çok olan suyun, üç vafından birini değiştirmedikçe ona bir zarar vermez, böyle sular temizdir.⁹²

Suya necâset/pislik karışırsa üç vafından birini yani rengini, kokusunu veya tadını bozmasa; o suyun temiz olup olmadığı konusunda âlimler ihtilâf etmişlerdir:

Zâhiriler, suyun mutlak surette, hatta içine düşen necâset sebebiyle rengi, tadı veya kokusu değişse bile necîs olmadığını savun-

⁹¹ Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed, *Şerhu Müşkilü'l-Âsâr*, (Thk. Şuayib Arnnavut), Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1994, VII., 64.

⁹² İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1985, I., 18.

muştur.⁹³ Bu fikhî görüşlerini “Su muhakkak ki temizdir; onu hiç bir şey pislemez”⁹⁴ hadisine dayandırmışlardır.⁹⁵

Mâlikîler “Su muhakkak ki temizdir; onu hiç bir şey pislemez”⁹⁶ hadis-i şerifine bakarak; "Su az olsun çok olsun temizdir, ancak karışan pislik suyun üç özelliğinden birini değiştirirse ancak o zaman (su) pis olur. Çünkü bu konuda icmâ vardır" demişlerdir.⁹⁷

Hanefî ve Şafiîlere göre ise, bu durum, suyun çokluğuna ve azlığına göre değişir. Az suyu pislik mutlaka murdar eder; çok su ise, renk, koku ve tat gibi üç özelliğinden biri bozulmadıkça pislenmez. Ancak Hanefîlerle Şafiîler, çok suyun miktarını tayin hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

Şafiîler, “Su muhakkak ki temizdir; onu hiç bir şey pislemez” hadisini “kulleteyn” hadisi ile tahsis etmişlerdir. Bu rivâyete göre su iki kulle miktarı olursa rengi, tadı veya kokusu değişmedikçe necîs olmaz; ancak iki kullenden az olursa üç vasfından biri değişirse bile necîs olur.⁹⁸

158| db

Hanefîlere gelince “Su muhakkak ki temizdir; onu hiç bir şey pislemez” hadisin genelini re’y ve ictihad ile tahsis etmişlerdir. Necâset taşımayan suyun miktarını tayin ve tespit Hanefîlerin on iki ve hatta on dört kavli vardır. İmam Muhammed “el-Muvatta” kitabının 66. sayfasında şöyle bir değerlendirmede bulunur: “Havuz büyük olur ve bir ucu tahrik edildiği zaman öbür ucu sallanmazsa (yani bir ucunda meydana getirilen su dalgacıkları öbür ucuna kadar uzanmazsa) bu havuzun içine düşen pislik suyu necis yapmaz. Şayet kokusunu veya tadını değiştirirse o zaman necis olur. Eğer havuz küçük olur da bir ucu tahrik edildiği zaman öbür ucu sallanırsa, o havuzdan köpek su içer veya pislik düşerse ondan abdest alınmaz. Bu söylediklerimin hepsi İmam Ebû Hanife’nin kavlidir.” Hanefîlerin tahrik yolu ile tayin ve tahdid kavli budur.⁹⁹ İmâmeyn

⁹³ Mubârekfûrî, Ebu’l-Ulâ Muhammed, *Tuhfetu’l-Ahvezî bi Şerhi Câmi’t-Tirmizî*, (Thk. Abdurrahman Muhammed Osman), Dâru’l-fikr, Beyrut, ts., I., 208; İbn Rüşd, a.g.e., I., 18; Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekir b. Mes’ûd, *Bedâiu’s-Senâi’ fi Tertibi’s-Şerâi’*, Dâru’l-kutubi’l-ilmiyye, Beyrut, 1986, I., 71.

⁹⁴ Ebû Dâvûd, Tahâret, 34.

⁹⁵ Kâsânî, a.g.e., I., 71.

⁹⁶ Ebû Dâvûd, Tahâret, 34.

⁹⁷ Mubârekfûrî, a.g.e., I., 208; Kâsânî, a.g.e., I., 71.

⁹⁸ Mubârekfûrî, a.g.e., I., 208; Kâsânî, a.g.e., I., 71. Ayrıca bkz. İbn Hacer, a.g.e., I., 342; İbn Rüşd, a.g.e., I., 18-19.

⁹⁹ Mubârekfûrî, a.g.e., I., 208; Ayrıca bkz. İbn Rüşd, a.g.e., I., 18-19; Kâsânî, a.g.e., I., 71.

denilen, Ebû Yusuf ile Muhammed'e göre kenarları ona on (yani yüz metre kare) olan gölün suyu, çok su; bundan daha az olan gölün suyu az su sayılır.¹⁰⁰

Hanefî âlimlerinden olan Tahâvî (321/933) kulle'nin herkesçe bilinen ve kabul edilen bir miktarı olmadığı, örfen küpün büyüğüne de küçüğüne de kulle dendiği için, hadisle miktar tayini yapmanın mümkün olmadığını bu yüzden söz konusu hadisle amel etmediğini söylemiştir.¹⁰¹ Görüldüğü gibi Hanefîler, kulleteyn hadisiyle amel etmek yerine durgun sularla ilgili olarak havz-ı kebîr (büyük havuz) tabirini kullanmışlardır; büyük havuzun miktarı, hacmi konusunda ictihadda bulunmuşlardır.¹⁰²

İbn Rüşd (595/1198), mezhep imâmlarının temiz suyla ilgili farklı görüşleri ifade ettikten sonra kendi kanaatini şu şekilde ifade eder:

“...Kanaatimce kerâhet de kişinin tiksinti duyması ve bu suyu pis görmesi demektir. Çünkü kişinin, içmesinden tiksinti duyduğu bir suyu Allah'a ibadetinde kullanmaktan sakınması ve o suyu – içine sokmaktan nasıl tiksiniyorsa- bedeni üzerine dökmekten de tiksilmesi gerekir...”¹⁰³

db | 159

İbni Mâce'nin “Sunen” adlı eserini terceme ve şerh eden Haydar Hatipoğlu kulleteyn ile ilgili mezheplerin fikhî görüşleri sunduktan sonra kendi kanaatini şu şekilde ifade etmiştir:

“Yukarıda belirtilen hüküm, dine dayalı olduğu gibi, sağlığa zararlı olan bir maddenin kullanılmayacağı hükmü de İslâmiyet'te yer alır. Bu iki hüküm beraber düşünülür. Sağlık yönünden zararlı olursa miktarı iki kulle değil, bin kulle de olsa ne abdest ve gusülde, ne de yiyecek ve içecekte kullanılır. Bunu kullanmak haramdır.”¹⁰⁴

Görüldüğü gibi İslâm bilginleri genelde bu hadisle amel etmemiştir. Bu hadisle amel etmemelerinin farklı sebepleri vardır. Kimisine göre rivâyetler arasında isnâd ve metin açısından ciddi anlamda çelişkiler vardır. Kimisine göre de kulle'nin herkesçe bilinen bir

¹⁰⁰ Mubârekfûrî, *a.g.e.*, I., 213.

¹⁰¹ Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*, (Thk. Muhammed Zehrî en-Neccâr, Muhammed Seyyid Câdu'l-Hak), Alemu'l-kutub, Beyrut, 1994, *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*, I., 16; İbn Hacer, *a.g.e.*, I., 348.

¹⁰² Kâsânî, *a.g.e.*, I., 71.

¹⁰³ İbn Rüşd, *a.g.e.*, I., 20.

¹⁰⁴ Hatipoğlu, *a.g.e.*, II., 159-161.

miktarı olmadığı için bu konuda ihtilaf bulunmaktadır. Âlimlerin çoğu bu iki gerekçeden dolayı hadisle amel etmemişlerdir. Fakat-zâhiriler hariç- bilginlerin ittifak ettiği nokta suyun özelliğinden kaynaklanan bir bozulma veya insan sağlığına zarar veren durum söz konusu olduğunda bu suyun necîs/pis sayılması ve suyun çokluğu hususunda dönemin şartlarına, örf, bilgi ve kültürüne göre ölçütler kullanmış olmalarıdır.

Sonuç

İslâm dininin, birçok âyette ve hadiste/sünnette vurgulandığı üzere, temizliğe büyük önem verdiği, açıktır. İslâm bilginleri, hadis ve fıkıh kaynaklarının tahâret/temizlik bölümlerinde, dönemin şartları ve imkânları çerçevesinde çeşitli temizlik prensipleri va'z etmiştir.

Biz bu makalede “Kulleteyn” ile ilgili rivâyeti isnâd ve metin açısından değerlendirmeye çalıştık. Bu rivâyet çoğunlukla Abdullah b. Ömer (ö.73/692) tarafından nakledilmiştir. Bu çerçevede birçok târîki olan bu hadisin senedleri hadis isnâd tenkidi açısından incelendiğinde târîklerin çoğunluğunun hasen olduğunu söylemek mümkündür. Ancak senedlerde ismi geçen Muhammed b. İshâk ve Velîd b. Kesîr gibi râvîlerden hadis nakletme konusunda olumsuz kanaat belirten hadis tenkitçileri olduğu gibi, olumlu kanaat belirtenler de olmuştur. Nitekim Şuayb el-Arnâvut, Muhammed b. İshâk'ın bulunduğu rivâyet zincirinde hadisin senedini hasen kabul etmiş; Velîd b. Kesîr'in bulunduğu rivâyeti de sahîh kabul etmiştir. Ayrıca bu rivâyet mürsel olarak da nakledilmiştir. Mürsel olan rivâyetler hem râvîlerinden dolayı hem de mürsel rivâyetler olduğundan dolayı zayıf sayılır.

Hadisin çeşitli varyantlarını mukayese ettiğimiz zaman temelde manayı değiştirecek lafız farklılıkları bulunmamaktadır. Ancak “iki kulle su” veya “üç kulle su” gibi su küplerin hacmi konusundaki rivâyetler arasında zahiren bir zıtlık olduğundan dolayı hadis âlimleri arasında ihtilâf olmuştur. Fıkıh âlimlerinin çoğu hadiste geçen kulle'nin miktarını belirlemede güçlük çektiklerinden dolayı bu hadisle amel etmemiştir.

Sonuç olarak fakihlerin kulleteyn rivâyeti konusundaki yaklaşımları Şafî mezhebi hariç âlimlerin çoğu tarafından kabul görmüştür. Rivâyetin senedi ve metninde bir tearuz olduğu ve “kulle” miktarının tayininde ihtilaf olduğundan dolayı amel etmemişlerdir. Bu konuda âlimler kendi dönemlerinin bilgi, tecrübe ve örfünü göz önünde bulundurarak ictihadda bulunmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (Thk. Şuayib Arnavut vd.), Müessesü'r-risâle, 2001.
- Abdurrezzâk, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'anî, *el-Musannef*, (Thk. Habîburrahmân el-'Azamî), el-Mektebu'l-islâmî, Beyrut, 1983.
- Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1987.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdırrahman, *es-Sunen*, (Thk. Hüseyin Selîm Esed), Dâru'l-muğnî, Riyâd, 2000.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sunen*, Beytu efkârü'd-devliyye, Riyâd, 1999.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*, (Thk. Hüseyin Selîm Esed), Dâru'l-me'mûn li't-turâs, Dımaşk, 1984.
- Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek 'ala'sahihayn*, Mektebü'l-metbûâtî'l-islâmiyye, Beyrut, ts.
- Hatipoğlu, Haydar, *Sünen-i İbni Mâce ve Tercemesi ve Şerhi*, İst., 1982.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed 'Abdurrahmân b. Ebî Hâtim er-Râzî, *Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1953.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, *Musannef*, (Thk. Muhammed Avvâme), Dâru'l-kible, Cidde, 2006.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. 'Alî el-'Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Müessesü'r-risâle, Beyrut, ts.
- , *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-marife, Beyrut, 1959.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk es-Sülemî, *Sahîhu İbn Huzeyme*, (Thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî), el-Mektebu'l-islâmî, Beyrut, 1970.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Bustî, *Sahîh-i İbn Hibbân*, (Thk. Şuayib Arnavut), Müessesü'r-risâle, Beyrut, 1993.
- , *Kitâbu's-Sikât*, Haydarâbâd, 1973.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd, *es-Sunen*, (Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Dâru'l-fikr, Beyrut, ts.
- İbnu Manzur, Cemaluddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1994.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetu'l-Müctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1985.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd el-Basrî, *Kitabu't-tabakâtî'l-kebîr*, (Thk. Alî Muhammed Ömer), Mektebetu hâncî, Kahire, 2001.
- Kallek, Cengiz, "Kulle", *DİA*, İstanbul, 2002, XXVI, s. 357-358.
- Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekir b. Mes'ûd, *Bedâiu's-Senâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1986.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Rehber Yayıncılık, Ankara, 1992.
- Mizzî, Ebu'l-Haccac Yusuf b. Abdırrahmân, *Tehzîbu'l-kemâl fi esmâi'r-ricâl*, (Thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf), Müessesü'r-risâle, Beyrut, 1992.
- Mubârekfûrî, Ebu'l-Ulâ Muhammed, *Tuhfetu'l-Ahvezî bi Şerhi Câmî't-Tirmizî*, (Thk. Abdurrahman Muhammed Osman), Dâru'l-fikr, Beyrut, ts.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Beytu efkârü'd-devliyye, Riyâd, 1998.
- Nesâî, Ebû Abdırrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sunen*, (Thk. Hasan Abdu'l-Menâim Şelbî), Müessesü'r-risâle, 2001.

- Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed, *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*, (Thk. Muhammed Zehrî en-Neccâr, Muhammed Seyyid Câdu'l-Hak), Alemu'l-kutub, Beyrut, 1994.
- , *Şerhu Müşkîlu'l-Âsâr*, (Thk. Şuayib Arnavut), Müessestü'r-risâle, Beyrut, 1994.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd, *Müsned*, (Thk. Muhammed b. Abdu'l-Muhsin et-Türkî), Dâru hicr, 1999.
- Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ, *es-Sunen*, (Thk. Ahmed Muhammed Şakir), Dâru ihyâu't-turasi'l-arabîyye, Beyrut, ts.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr, *ed-Du'afau'l-Kebîr*, (Thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî), Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrut, 1984.
- Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, (Thk. 'Ali Muhammed Mu'avvaz, 'Ad'il Ahmed Abdu'l-Mevcûd), Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrut, 1995.
- , *Sîyeru A'lâmi'n-Nubela*, Müessestü'r-risâle, Beyrut, 1988.
- , *Tezkiretü'l-Huffâz*, Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrut, 1954.

